

ЛЕКЦІЯ 6 (2 год) ЗМ2, Т4

Тема: Україна в роки Другої світової війни (1939-1945).

Мета: : *навчальна:* : ознайомити студентів з причинами та початком другої світової війни, з поняттям «новий порядок», процесом радянської заходноукраїнських земель;

пізнавальна: формувати у студентів уміння робити порівняльну характеристику історичних подій;

виховна: виховувати повагу до минулого нашої держави.

Література.

- 1.Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2014
- 2.Корміч Л.І. Історія України – К.: Алерта, 2010
- 3.Смолій В.А. Історія України, К.; 2010.
- 4.Світлична В.В. Історія України, К.: Каравела, 2015р, - 384с.

План

- 1.Пакт Молотова-Рібентропа.
- 2.Включення заходноукраїнських земель до складу УРСР, радянська заходних областей України.
- 3.Початок радянсько-німецької війни.
- 4.Окупаційний режим. Нацистський «новий порядок».
- 5.Розгортання руху Опору та його течії в Україні.(ОУН-УПА)
- 6.Україна в 1943 році, початок вигнання окупантів з території України.
- 7.Україна на завершальному етапі війни.
- 8.Наслідки Другої світової війни.

Організаційний момент.

Актуалізація опорних знань:

- 1)*пригадайте причини першої світової війни?*
- 2)*яка економічна ситуація складалася на території України в 30-х роках?*
- 3)*дайте аналіз політичній ситуації на території України?*

Розповідь викладача.

1.Після Мюнхенської змови (1938р) заходних держав з Гітлером на пограбування були віддані Чехословаччина, а разом з нею і Закарпаття. Почалося розчленування української території. Зокрема виникла Карпатська Україна.

Вступ Червоної армії на територію Західної України, Бессарабії, Буковини був тісно пов'язаний із змістом радянсько-німецького пакту про ненапад **23 серпня 1939р., підписаного Молотовим і Рібентропом.**

У серпні 1939р. в Москві відбулися офіційні переговори, на яких німецька сторона заявила, що будь-які політичні, економічні, територіальні інтереси СРСР будуть задоволені, представники Німеччини також поінформували радянську сторону про плани бойових дій проти Польщі після 25 серпня 1939р.

Уночі з 2 на 24 серпня 1939р. між СРСР і Німеччиною було підписано пакт про ненапад і секретні протоколи до нього, згідно з якими:

*Польщу було поділено на сфери впливу між СРСР і Німеччиною;

*визначалися територіальні сфери окупації Польщі Радянським Союзом і Німеччиною;

*Радянський Союз передбачав ввести в Польщу війська після нападу на Польщу Німеччини.

Німеччина зобов'язувалася не втручатися у справи Прибалтійських держав і визнавала свободу дій СРСР у цьому регіоні Європи, що розв'язувало руки Союзу в північно-західному регіоні.

2.Через 8 днів – 1 вересня 1939р. – після підписання пакту про ненапад нацистські війська вторглися на територію Польщі.

17 вересня 1939р радянські частини перейшли польський кордон для надання допомоги українським і білоруським братам і сестрам.

22 вересня частини Червоної армії вступили до Львова. 28 вересня радянсько-німецький воєнно-політичний альянс, скріплений сумісними бойовими діями проти Польщі, був підтверджений новим договором – про дружбу і кордон.

Для узаконення радянського режиму в Західній Україні 22 жовтня 1939р. було проведено вибори до Народних зборів, які наприкінці жовтня прийняли Декларацію про входження Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з УРСР. У листопаді 1939р. сесії Верховної Ради СРСР та УРСР ухвалили відповідні закони.

На території Західної України, офіційно включеної до складу УРСР, було створено шість областей: Львівську, Станіславську, Волинську, Тернопільську, Рівненську, Дрогобицьку.

Менш як за рік було законодавчо оформлено і включено до складу УРСР територію Північної Буковини та придунайські землі. У червні 1940р. ураховуючи радянсько-німецьку домовленість про розмежування сфер впливу, СРСР заявив Румунії ультиматум щодо передачі йому Бессарабії та Буковини. 28 червня південна група військ Червоної під командуванням Жукова перейшла р. Дністер і вступила на ці території. **2 серпня 1940р.** за рішенням сьомої сесії Верховної Ради СРСР було утворено Молдавську РСР, а в Північній Буковині організовано Чернівецьку область й передано її УРСР.

Із приєднанням західноукраїнських земель до СРСР розпочався процес їх радянізації. У процесі радянізації виділяються два етапи:

*до весни 1940р., коли режим хоча б зовні зберігав демократичність, реформи зустрічали підтримку більшості населення;

*з весни 1940р., відбувається поглиблення соціалістичного змісту перетворень, що супроводжуються масовими репресіями через неприйняття цих перетворень більшістю місцевого населення.

Підтримку у населення зустріли: ліквідація польського держaparату, конфіскація земель великих власників, націоналізація торгівлі та промисловості, українізація та зміцнення системи освіти, розвиток системи соціального забезпечення.

Невдоволення викликали: заміна польських чиновників на місцевих комуністів та людей, присланих зі сходу України, насильницька колективізація, тиск на церкву, розгром політичних партій і громадських об'єднань, у тому числі таких шанованих у народі, як «Просвіта», масові репресії.

Репресії розпочалися практично відразу після зайняття краю Червоною армією, але спочатку вони торкнулися переважно поляків – депортація на Схід СРСР мільйона поляків, розстріл 15 тис. польських військовослужбовців.

Серед українців раніше за інших зазнали репресій активісти політичних партій. Єдиною організованою силою опору новій владі залишалась ОУН.

Навесні 1940р. режим розпочав широкомасштабні репресії: до Сибіру і Казахстану було депортовано 400 тис. українців; десятки тисяч людей перейшли на польські землі, окуповані німцями, люди переслідувалися без суду і слідства, але з метою залякування населення інколи проводилися показові процеси.

Поступово активізувалася підпільна мережа ОУН, яка виявилася єдиною на західноукраїнських землях політичною організацією, що не лише витримала репресії, а й здобула нових прихильників. Члени цієї підпільної організації не були відомі й тому уникли репресій. Хоча й вони зазнавали ударів. У січні 1941р. у Львові відбувся «процес 59-ти» - найбільший із закритих процесів передвоєнного часу. Основну частину звинувачених становили студенти Львівського університету та учні середніх шкіл, які засуджені до розстрілу, відкрито заявили на процесі про свою причетність до ОУН і солідарність з її боротьбою за незалежну Українську державу.

3.18 грудня 1940р. Гітлер підписав директиву під номером 21 та назвою «Варіант Барбаросса». Директива стала основним керівним документом війни проти Радянського Союзу. Відповідно до цього плану війна повинна була тривати не більше 1,5-2 місяців. Згідно з ним на радянському кордоні було зосереджено три могутні угруповання, які мали у своєму складі 5,5 млн. солдатів і офіцерів, 47 тис. гармат і мінометів, 4,3 тис. танків, 5 тис. бойових літаків.

Під час підготовки до нападу на СРСР Гітлер уклав політичний і військово-економічний союз з Італією, Японією, Румунією, Болгарією, Угорщиною, Хорватією, Іспанією, Фінляндією і поставив на службу німецькій воєнній машині військово-економічні ресурси захоплених країн з населенням до 300 млн. осіб.

На світанку 22 червня 1941р. танкові й моторизовані частини фашистської армії розпочали наступ одночасно на трьох напрямках: Ленінградському, Московському, Київському. Почалася німецько-радянська війна, яка тривала 1418 днів і ночей.

На Україну було спрямовано наступ групи армій «Південь», до якої входили також румунські та угорські війська. Їм протистояли війська Київського Особливого та Одеського військового округів.

У перший тиждень війни головні сили гітлерівців мали оволодіти Києвом. Але події розгорнулися інакше. Уже 23 червня 1941р. головні частини німецьких військ були контратаковані радянськими механізованими корпусами в районі міст Луцьк-Рівне-Дубно-Броди. Розгорілась перша грандіозна танкова битва Другої світової

війни, що тривала до 29 червня. Хоча Червона армія зазнала поразки, їй вдалося зупинити просування німецьких військ на тиждень.

5 липня 1941р. німецькі війська зуміли прорвати оборону на стику 5-ї і 6-ї радянських армій і вийшли до оборонних споруд міста. Цей день вважається початком Київської стратегічної оборонної операції, що тривала 83 дні. Перший штурм Києва виявився невдалим (11-14 липня). Оборона міста тривала 71 день. Наступні спроби оволодіти Києвом були також невдалими. 21 серпня Гітлер приймає рішення припинити наступ на Київ.

На Правобережжі радянські війська були оточені і розгромлені в районі Умані. Ворог вийшов до Дніпра на південь від Києва. На початку вересня 1941р. німецькі війська з півночі форсували Десну і в районі Кременчука Дніпро. Радянські війська Південно-Західного фронту опинились під загрозою оточення. Єдиний спосіб врятуватися від оточення – залишити Київ. Але Сталін проти. Німецькі війська тим часом оточили київське угруповання радянських військ. Лише 17 вересня ставка віддала наказ залишити Київ, але було вже запізно. 19 вересня німецькі війська вступили в Київ.

5 серпня 1941р. 300-тисячне німецько-румунське угруповання розпочало наступ на Одесу. Після героїчної оборони 16 жовтня 1941р. захисники залишили місто. Евакуйовані частини було перекинуто до Севастополя, який знаходився у ворожому оточенні. Оборона міста тривала 250 днів.

Причини поразки радянських військ:

- *радянське керівництво на чолі з Сталіним не вживало необхідних заходів для належної підготовки радянських військ до війни (бо пакт про ненапад);

- *серйозних прорахунків припустилися Сталін та Генеральний штаб у визначенні напрямку головного удару ворога;

- *значний бойовий досвід німецького командування і бойових частин у веденні сучасних мобільних бойових дій із застосуванням значної кількості танків і літаків;

- *невдале розміщення радянських військ для ведення оборонних боїв;

- *оборонні споруди на новому кордоні не були завершені до початку бойових дій;

- *масові репресії в армії 1937-1938рр. та в подальші роки призвели до винищення кращих командних кадрів Червоної армії;

- *війська не були вчасно приведені в бойову готовність.

Здобувши перемогу в битві під Москвою радянське командування стало помилково вважати, що ворога можна перемогти розгорнувши загальний наступ п всіх фронтах. Навесні 1942р. було заплановано низку наступальних операцій в Україні (район Харкова) та в Криму.

У той самий час німецьке командування влітку 1942р. готувало великий наступ на південному фланзі фронту з метою виходу до Сталінграда і Кавказу. Для цього потрібно було завершити розгром радянських військ у Криму (Керченський півострів і Севастополь).

За такого стратегічного розкладу сил рішення радянського командування виявилось помилковим і призвело до двох поразок радянських військ (травень 1942р.). У районі Харкова було оточено і потрапило в полон 227 тис. осіб. Радянські

війська також потерпіли поразку і на Керченському півострові. 4 липня 1942р. після 250-денної оборони було взято Севастополь.

Поразки радянських військ дали можливість ворогові розпочати великий наступ на південь, що призвело до повної окупації України 22 липня 1942р. німецько-фашистськими військами.

4.Протягом року німецькі війська та їх союзники окупували територію України і встановили «новий порядок». Окупаційна політика здійснювалось згідно з планом «Ост», за яким Україна розглядалась як життєвий простір для німецького народу. Україні відводилась роль постачальника продуктів та сировини «новій Європі». Народи, які населяли окуповані території, підлягали знищенню або виселенню. Та частина що залишалася перетворювалася на рабів. Після завершення війни передбачалося переселення на захоплені землі німецьких колоністів.

Окупанти фактично ліквідували саме поняття «Україна», розчленувавши її територію на три частини. Західноукраїнські землі під назвою дистрикт «Галичина» відійшли до генерал-губернаторства, створеного на території Польщі. Румунії були передані південні райони під назвою «Трансністрія». Решта території належала рейхскомісаріату «Україна» на чолі з катом українського народу Е.Кохом.

Опорою окупаційного режиму були різноманітні каральні органи: таємна поліція (гестапо), загони СС, служба безпеки (СД), поліція. Із місцевого населення формувалася допоміжна поліція та найнижча ланка окупаційної адміністрації.

Спеціальні підрозділи здійснювали політику геноциду. З'являються концентраційні табори. Проводилися масові розстріли військовополонених та мирного населення. Найбільшими місцями загибелі мирних громадян були Бабин Яр у Києві, Дрогобицький Яр у Харкові, Доманівка і Богланівка на Одещині. У містах штучно створювався масовий голод.

Окупаційний режим проводив політику планомірного і систематичного знищення єврейського народу спочатку на території СРСР, а згодом і всієї Європи. Цей процес отримав назву Голокост.

Символом Голокосту в Україні став Бабин Яр. **29 вересня 1941р.** тут за один день було знищено 33711 євреїв. Далі протягом 103 тижнів окупанти щовівторка і щоп'ятниці здійснювали в Бабиному Яру розстріли людей різних національностей, переважно євреїв.

У січні 1942р. нацистське керівництво приймає рішення про створення на території Польщі шести таборів смерті, обладнаних газовими камерами і крематоріями (Треблінка, Собібур, Освенцім), до яких вивозились євреїв із західних областей України. Для концентрації євреїв перед знищенням створювалася система гетто та єврейських житлових кварталів.

Величезних масштабів набуло економічне пограбування України. До березня 1943р. до Німеччини було вивезено близько 6 млн. т. пшениці, 1,4 млн. т. картоплі, 3 млн. голів худоби, тисячі тони масла і цукру. Крім продовольчих ресурсів, вивозились устаткування заводів і фабрик, рухомий склад залізниць, сировина, матеріали і навіть чорнозем та фруктові дерева.

Окупаційний режим викликав могутній опір загарбникам. У тилу ворога розгорнулася підпільна та партизанська боротьба.

5. Українці зробили вагомий внесок у створення матеріально-технічного фундаменту для перемоги над фашистською Німеччиною.

Уже в 1941 році з України було евакуйовано 550 підприємств і 3,5 млн. її жителів, які включалися в роботу оборонних підприємств, що працювали для фронту в 93 областях та автономних республіках Російської федерації, Казахстану, Узбекистану. Підприємства працювали до безпосередньої загрози окупації міста.

Одним з танкових арсеналів став Челябінськ на Уралі, який у народі називали танкоградом.

До кінця 1942р. було досягнуто довоєнного рівня виробництва в оборонній промисловості, а в 1943р. забезпечено чисельну і технічну перевагу над фашистами. Розпочато масовий випуск «Катюш».

Люди працювали в надзвичайних умовах. Було проведено мобілізацію в промисловість, а робітників закріплено за підприємствами. Самовільне залишення місця роботи каралося як дезертирство (5-8 років ув'язнення). 11-12 годинний робочий день. Жили в бараках, землянках.

Значний внесок у перемогу робили вчені, які працювали в складі АН України і в численних евакуйованих наукових установах. Запроваджено на танкових заводах автоматичне зварювання. Багато тисяч поранених було повернуто в лави діючої армії завдяки плідній роботі медиків на чолі з О.Богомольцем, Ф.Філатовим.

Свій внесок в оборону країни зробили в'язні ГУЛАГу. Вони працювали на тяжких роботах у видобувній промисловості, на будівництві. Надавали допомогу у визвольній боротьбі з фашистами й українська еміграція. Українські організації в США, Канаді, країнах Латинської Америки розгорнули масовий рух солідарності з Радянським Союзом: збирали кошти, цінні речі, медикаменти.

* * * * *

6,2,5 млн. воїнів-українців були нагороджені орденами і медалями, 2072 воїни-українці були удостоєні звання Героя Радянського Союзу. 32 воїни стали двічі Героями Радянського Союзу. Серед них тричі Герой Радянського Союзу І.М.Кожедуб, двічі Герой Радянського Союзу І.М.Бойко П.А. Таран, Д.Б. Глинка і т.п..

Понад 57 тисяч українських партизанів і підпільників були нагороджені орденами і медалями; 97 з них стали Героями Радянського Союзу.

Звання місто-герой одержали Київ, Одеса, Севастополь, Керч.

Червона армія змогла здобути перемогу завдяки героїчній праці тилу, який зміг забезпечити війська всім необхідним: боєприпасами, військовою технікою, продовольством, медикаментами, одягом.

Бесіда:

1)охарактеризуйте діяльність людей в тилу?

2)які втрати понесла наша держава в Другій світовій війні?

3)чи допомагали люди в еміграції нашому населенню в боротьбі проти фашистських загарбників?